

Történelmi adomák

Kőváry László a XIX. század erdélyi magyar történésze. 1819. július 17-én született Tordán. Édesapja Kőváry László szücsmester. Kőváry tanulmányait a Tordai Unitárius Kollégiumban és a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte, majd 1840-ben a Kolozsvári Református Kollégiumban jogot tanult.

1848-ban a politika vonzáskörébe került, részt vett a szabadságharc eseményeiben, jelen volt Pesten az első népképviselői országgyűlésen. A szabadságharc bukásával rövid időre börtönbe került, szabadulását követően inkább tudományműveléssel és tudományszervezéssel foglalkozott.

Élete során negyven önálló könyvet publikált, több száz cikket, tanulmányt közölt. Munkásságának elismeréseként 1883-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta, 1901-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tiszteletbeli bölcsészdoktori címmel tüntette ki. Kolozsváron hunyt el 1907. szeptember 25-én.

Kőváry műveiben Erdély nevezetesebb helyeit, a hozzájuk kapcsolódó történelmi eseményeket, regéket, hagyományokat tárja az olvasó elé. Munkái alapját levéltári kutatásainak eredményei, olvasmányaiból összegyűjtött adatai és helyszíni megfigyelései alkotják. A történelmi színterekhez, eseményekhez kötődő mondák, legendák, népmesék és dalok gyűjtését és kutatását tudatosan, programszerűen végezte. Kőváry szerint ez az anyag a nemzeti mitológia részét alkotja.

Legendagyűjteménye és erdélyi anekdotakincse *Száz történelmi rege és Történelmi adomák* címmel látott napvilágot 1857-ben. A második kötetből adunk közre néhányat.

A SZÉKELYEK ÉS TELEKI MIHÁLY (1683)

A török Bécset ostromolni akarván, Erdélyt is felülteni. Ott voltak a székelyek is, s Teleki Mihály, a fővezér.

Úgy látszik, a székelyek a családi kör ily messi hagyásához nem sok kedvet mutattak, s a fővezérnek sok dolgot adtak. Amint utazik a tábor, egy csíki székely, prédaszeretetének engedve, kitér a seregtől, hogy valamit kaphatna. Teleki, ahelyett, hogy segédét küldené, most is maga nyargal oda. A székely megrugaszkodik, de rossz lova lévén, Teleki beéri. A székely megáll, kopját ragad, Teleki felé fordítja. Az is puskát ránt. A székely, golyótól félve, vezérével szemberugaszkodik, s kiált:

– Tartózkodjál, nagyságos kegyelmes uram!

Teleki leteszi a puskát, s felel:

– Mít bolondoskodik, barátom!

A székely is visszafordítja kopját.

– Ugyan nekem hozod vala-e? – szól mosolyogva a vezér a székelynek.

– Egy szerencsére, nagyságos kegyelmes uram, bizony oda taszítom vala.

Teleki néhány pénzt ajándékozza a bátor székelynek.

UGRON FERENC ÉS A BARÁT

A XVIII. században élt Udvarhelyszékben, Homoródszentmártonban Ugron Ferenc földbirtokos. Kihez alalmazásért folyamodik egy, talán mihályi fráter. Megállván négy lóval a szekérral az udvar kapuja előtt, bemegy, köszön, s mi járásbeli volna, jelenti.

Kőváry László

Ugron Ferenc mint jó keresztény adott a fráternek egy zsák búzát. Kér a fráter lisztet is, az öregúr azt is adott. Kért továbbá bort is, azt is adott egy átalaggal. Nekibátorodván a fráter, kért mindent, amiről csak gondolhatta, hogy szükséges a klastromban.

Mikoron is megütődván az öregúr, hogy ma nem lesz képes kielégíteni a frátert, magára hagyja az ebédlőben, s udvarbíráját kiszólítván, azt mondja neki:

– Hallod-e? Én mindent adatok a barátnak, amit csak kér. Hanem menj el, s amiket már adtak, mindent hozzatok fel; s azután, mikor egyfelét viszesz, a másikat hozd vissza, s így rendre.

Úgy is lett. Nekibátorodván a fráter, kért, amit csak kigondolhatott: paszulyt, borsót, lencsét, babot, szalonát, oldalost stb., le a legszükségesebb sóig. Míglen utoljára kápájából előhúzott egy üres kulacsot. Ez is meglevén, áldáskodik a szegény fráter, s búcsúzik az öregúrtól; legutoljára kér egy udvari cipőt kocsisa számára. Ez is megadatik, de mikor az udvarbíró kivitte a szekérbe, akkor a kulacs bort vitte vissza.

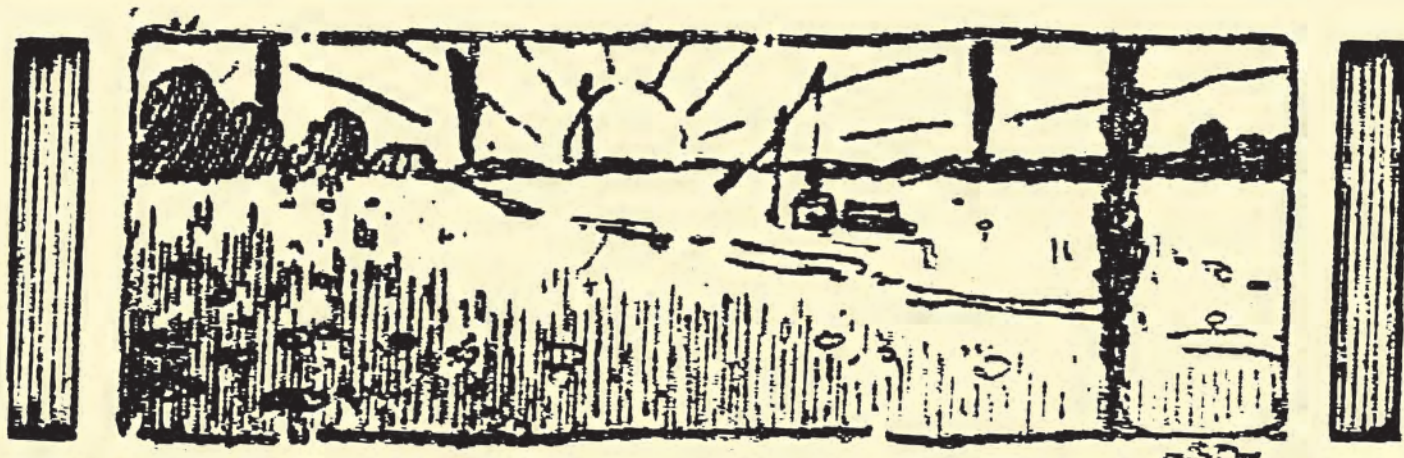
– No, Jancsi! – mond a fráter kocsisának –, már ezzel hazamehetünk.

Mire a kocsis:

– Mít atyám? Itt isten úgyse egyéb nincs e cipónál. Mít a fráter megértvén, sóhajtva távozott.

BOCZ ISTVÁN

Ótordai református pap a múlt században. Székely eredetű. Beszéli róla, hogy volt egy Kis István nevű tordai polgár, ki sohasem ment templomba. Az ember meghalt, s vallásánál fogva Bocz Istvánnak kellett elvégezni körülé a temetési szertartást. A hullát a templomba viszik, hogy a pap beszéljen felette. Bocz feláll a szószékbe: „Szerelmes hallgatóim! – kezdi beszédét. – Tölem azt kívánják, hogy én e felett az ember felett prédikációt mondjak s dicsérjem meg, de én ötöt nem ismerem, mert soha templomba se jött: most is mások hozták ide. Dicsérjék meg ötöt az ő szomszédai és kapufelei. A fa hová dől, ott marad. Ámen.” S leszállt a szószékből...

LÁR (1830 tájt)

Kolozsvárott mintegy huszonöt év előtt a Monostor utcában, a városi táncteremmel szemben levő emeletes épület kapujában egy magos termetű, öreg urasági huszár volt gyakran látható, mindentől ismertetve, s minden-
nel szóba állva.

Lár volt, most főkormányiszéki tanácsos Katona Zsigmond legénye, kinek actáit gyakran a főkormányiszéki épület helyett korcsmákba találta inni, s ura haragját adomákkal engesztelé: fiatalkorában vörös csákós, József-huszár. Mint székely ember derék katona volt, s mellén a francia háborúból ezüst érdempénzt horda; s mint székely ember bírta fájának szokott elméncségét; megengedte magának az oly tréfákat is, melyek másnak kárával történtek. Feles adoma forog a nép ajkán róla, mondhatni ő Erdély Angyal Bandija. Lássunk egy párat.

Katona korában egy helyt, hol be-szállásolva volt, megpillant egy hájat, s azt szépen elpakolja. A legénység éppen útra kelőben volt, Lár is – fel-pakoltan – csak a trombitaszóra várt.

– Háj, háj – sóhajtozta fel s alá jár-tában –, el kell menni már.

– Ne búsuljon vitéz uram – vigasz-talta gazdája –, még visszakerül.

A trombita megszólalt:

– Háj, háj, el kell indulni már.

– Hagyja el vitéz uram – folytatá gazdája –, visszahozza az isten.

– No, azt nem soha, gazduram.

Úgy is lőn, mint mondá.

Egy faluban vannak, s egy ház hij-jában szalonnát pillant meg. Egy estve megszáradt a torka, s kezet tesz reája.

De mint a lajtorjáról a pitvarba letenné lábait, a gazda a zörgésre kilép.

– Gazduram – találá fel Lár magát –, maga az?

– Igen.

– Egy szalonnát hoztam, nem adna érette egy pohár borralalót?

– Nincs, uram – felelt a jámbor gazda –, nem vagyok én afféle ember.

– Akármilyen ember, én a szalonnát itt hagyom.

– No, itt nem – szabadkozott a gazda –, vigye az istenért, hogy senki ne is lássa.

– S elvihetem?

– Csak siessen.

A jámbor gazda csak másnap látta, hogy hijjában hiányzik valami.

Külföldön van, megvizsketett torka, s mindenáron pénzre kelle szert tenni.

– Pajtás – szólt egyikhez –, adj nekem egy tallért, mindjárt visszaadom.

A tallért kézhez kapta. Az utcába ment, hol zsidók laktak, s a tallért kezébe tartva, hirtelen minden zsbárus boltba beüti fejét, s tovább áll. Feltűnővé kezd lenni, s egy jámbor zsidó megszólítja: kit keres?

– Ki e tallért adta kölcsön.

– Ah! Mit uram – fogadá a zsidó –, mily pontos ember, nem is hittem, hogy meghozza.

– Pedig hogy megtaláltam.

– Hát a kamat?

– Itt van az is. S egy húszast rea ad.

Ez alatt emberek érkeztek, pajtásai.

– Most már órámot kérem – kezdé Lár.

– Miféle óráját?

– Mit a tallérért zálogba tettem.

A zsidó elsápad. Roppant lárma kerekedik. Lár várdára akarja a zsidót

hurcolni... S nemcsak a tallért kapta vissza, hanem még egy párt reá, mivel a zsidó a perlekedésnek véget vetni sietett.

Fogaras földén feküsznek, ismét jutott valami eszébe, mert pénze újra elfogyott. Egy este lovára veti magát, Sorostélyra megyen, a falusbíróhoz száll, mintha hivatalosan járna, s lova mellé őrt állítat. Iszik, s az őrt is kínálja, míg az teljesen elázik. Ruháját lehúzza, magára ölti, lovára pattan, s V-hez viszi, kit híriből ismert.

– Uram – kopogtat az ablakon –, egy lovat hoztam.

– Mi az ára?

– Ötven forint.

– Itt az ötven forint, a ló csak ma-radjon.

Reggel felé felkél, egyenruháját felölti, keresi lovát, sehol sincs. Lár-mát üt, a nyomot felveszi, s a még ré-szeg örrel az udvarba nyomozzák.

– Uram! – kopogtat újra.

– Ki az?

– Mint látja, egy huszár, kinek lova nyomait idáig nyomoztuk.

– Jól van – felelt a merész lókupec –, keresse meg, de ha meg nem találja, bizony lecsípetem tíz körméről.

Lár keres, nem talál. Szólítja lovát, nem felel. A csűrös kertbe megy, petytyeget: hát egy boglya alól, mint sírból lova nyerít.

– Aha! Hallja, uram.

– Dehogyan hallom.

S Lár fülét más ötven forinttal dugá be. Jóízűen nevetve magában a lovára pattant, s reggel a szállásáról a 100 Ft-tal úgy lépett ki, mintha ő aludt volna a legjobban.

